יום ב', כ"ד בתשרי תשס"ז (16 באוקטובר)

עם הדבק בעברו בלבד הוא עם גוסס, אך אם היהודים ישאבו מעברם דעת ואהבה אל מורשתם, יהיה להם הכח לפתוח את שערי עתידם.
אבא קובנר, 1978

אין כמו שפה לשקף את התרבות ואת הלכי הנפש של המשתמשים בה. כמו בצילום רנטגן ניכרים בה עקבותיהן של ההיסטוריה והגיאוגרפיה, שחרצו בה סימנים ונתנו לה צורות. כפי שבשׂפות של שוכני הקוטב יש עשׂרות מילים לתאר מצבי צבירה של שלג וקרח, וכפי שבשׂפה האנגלית יש המון ניואנסים לגוני־גוונים של גשם, כך בשׂפות של יהודים יש ביטוי לנדודים, לגירוש ולחיים לצד תרבויות אחרות. הדבר נכון באשר ל**יידיש**, שׂפתם של היהודים במזרח אירופה, והוא נכון עוד יותר באשר ל**לדינו**, שׂפתם של הגולים מספרד ומפורטוגל, שנפוצו לאורך חופי הים התיכון כולו, משפיעים ומושפעים.

הלדינו מרתקת אליה חוקרי שׂפה, היסטוריה ותרבות מכל העולם, גם כאלה שאין להם עניין בתרבות היהודית דווקא, פשוט משום שהיא תופעה יוצאת דופן. כאשר גורשו היהודים מחצי האי האיברי ב־1492, הם לקחו איתם את השׂפה שדיברו בה - הספרדית שדוברה ונכתבה בקרב יהודים ולא־יהודים כאחד בספרד של התקופה ההיא. הגירוש מהמולדת מנע מהמגורשים את היכולת להתעדכן בהתפתחות השׂפה , כך שעם השנים, כשבספרד כבר דיברו ספרדית אחרת, מודרנית יותר, הלדינו שימרה - ועדיין משמרת - את אוצר המילים ואת הדקדוק של הספרדית מהמאה ה־15. לא לחינם הספרדים בני זמננו חשים התפעמות לא קטנה נוכח דוברי לדינו, כמו שאנו היינו חשים לו פגשנו בדובר עברית רהוטה מתקופת המשנה, מתובלת בביטויי סלנג עדכניים בארמית.

ה"לינגואה פרנקה" של היהודים
אחרי גירוש ספרד התגבשה תופעה חברתית־לשונית ייחודית. המגורשים, שהגיעו מחצי האי האיברי לממלכה העות'מאנית - שהיתה אז בעיצומו של מסע כיבושים, ובתוך שנים מעטות החזיקה ברוב הטריטוריות שסביב הים התיכון - הצטרפו לקהילות יהודיות שחיו במרחב הזה ודיברו בינן לבין עצמן יוונית־יהודית.

האימפריה העות'מאנית פתחה את זרועותיה בשׂמחה לקלוט את המגורשים. רבים מהם היו משׂכילים ובעלי ידע טכנולוגי וקשרים שהיו שווים הון, ולכן הם יכלו לתרום תרומה רבה לחיי המסחר והכלכלה בארצם החדשה. אחרי ככלות הכל, היהודים האלה היו בוניה של אחת מהציביליזציות הגדולות של זמנם - ספרד - שעד עלייתם של המלכים הקתולים הקנאים היתה חממה רב תרבותית ליהודים, לנוצרים ולמוסלמים, שהגיעו יחד להישׂגים תרבותיים אדירים.

"**ואז קרה** דבר יוצא דופן", אומר **אליעזר פאפו**, יליד סרייבו ודובר לדינו מהבית, סגן מנהל מרכז משה דוד גאון לתרבות הלדינו באוניברסיטת בן־גוריון. "במקום שהמצטרפים החדשים ילמדו את שׂפת המקום ואת הניב המקומי של היוונית־היהודית - הם המשיכו לדבר בשׂפתם והנחילו למקומיים את השׂפה היהודית־הספרדית. בתוך מאה שנה נעשׂתה הלדינו לשׂפה השלטת בקרב היהודים שסביב הים התיכון. למה הדבר דומה? כאילו יגרשו היום, חס וחלילה, את כל יהודי אמריקה לאלבניה. רק טבעי שבתוך זמן קצר ידברו רוב יהודי אלבניה אנגלית, וגם היהודים האלבנים המקוריים מדורי דורות יתבוללו לתוכם, כי זו הקהילה החזקה יותר, מכל הבחינות". [השלמת המאמר, בע"ה, בדף של מחר...]

"כאשר שמענו כן ראינו בעיר ה' צב-אות בעיר אלוקינו, אלוקים יכוננֶה עד עולם סלה."[תהלים מ"ח 9]
מתוך פרק התהלים שהיו הלויים אומרים בבית המקדש ביום שני
בשׂמחה ובטוּב לבב, בתפילה ליום נעים לכל בית ישראל!
הדף מוקדש לרפואתם השלמה של כל נפגעי הטרור ומשפחותיהם בתוך שאר חולי ישראל, ולשלומם של כל חיילי צה"ל